

GEOSIYOSIY ATAMALARNI TARJIMA QILISHDAGI ASOSIY QIYINCHILIKLAR

*Qurbonova Nilufar Nasriddinovna
O‘zDJTU, Tarjimonlik fakulteti,
Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrasida
katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqola geosiyosiy atamalarni tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan asosiy qiyinchiliklarni o‘rganadi. Maqola kontekstual farqlar, madaniy tafovutlar, lingvistik farqlar va siyosiy va tarixiy tafovutlar kabi to‘rt muhim jihatga e‘tibor qaratadi. Har bir jihat bo‘yicha keltirilgan misollar orqali tarjimonlar atamalarni to‘g‘ri va aniq tarjima qilishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkinligini ko‘rsatadi. Natijada, maqola geosiyosiy atamalarning tarjima jarayonida madaniyat va tarixiy kontekstlarni hisobga olish zarurligini ta‘kidlaydi.

Kalit so‘zlar: Geosiyosiy atamalar, kontekstual farqlar, madaniy tafovutlar, lingvistik farqlar, siyosiy tafovutlar, tarixiy tafovutlar, global muloqot, madaniy anglashuv

Annotation. This article explores the main challenges encountered in the translation of geopolitical terms. It focuses on four significant aspects: contextual differences, cultural divergences, linguistic variations, and political and historical discrepancies. Through examples provided in each section, the article illustrates the difficulties translators may face in accurately translating terms. Ultimately, it emphasizes the necessity of considering cultural and historical contexts in the translation process of geopolitical terms.

Key words: geopolitical terms, contextual differences, cultural divergences, linguistic variations, political discrepancies, historical discrepancies, global communication, cultural understanding

Аннотация. В данной статье рассматриваются основные трудности, возникающие при переводе геополитических терминов. Основное внимание уделяется четырем важным аспектам: контекстуальным различиям, культурным расхождениям, лингвистическим вариациям и политическим и историческим несоответствиям. Через приведенные примеры в каждой секции статья иллюстрирует трудности, с которыми могут столкнуться переводчики при точном переводе терминов. В конечном итоге подчеркивается необходимость учета культурных и исторических контекстов в процессе перевода геополитических терминов.

Ключевые слова: геополитические термины, контекстуальные различия, культурные расхождения, лингвистические вариации, политические несоответствия, исторические несоответствия, глобальная коммуникация, культурное понимание

Geosiyosiy atamalar xalqaro munosabatlar va siyosiy jarayonlarning murakkabligini ifodalaydigan terminlar bo‘lib, ularni tarjima qilish o‘ziga xos

lingvistik va madaniy to'rsiqlarni keltirib chiqaradi. Har bir davlat va mintaqaning o'ziga xos siyosiy, tarixiy va madaniy sharoitlari borligi sababli, bu atamalar turli tillarda turlicha talqin qilinishi mumkin. Tarjima jarayonida bu terminlarning ma'nosini nafaqat lingvistik jihatdan to'g'ri yetkazish, balki ularning xalqaro kontekstdagi o'ziga xosliklarini saqlab qolish ham juda muhimdir. Shu sababli, geosiyosiy atamalarni tarjima qilish nafaqat lingvistika bilan bog'liq vazifa, balki mintaqaviy siyosiy jarayonlarni chuqur tushunishni talab qiladigan murakkab jarayondir.

Globallashuv davrida xalqaro aloqalar kuchayib, turli tillar o'rtasidagi tarjimalar ommaviy axborot vositalari, diplomatiya va ilmiy izlanishlar uchun dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ammo aynan geosiyosiy atamalarda kontekst va madaniy tafovutlar tufayli noto'g'ri tarjimalar xavfi katta. Bu esa turli tillarda geosiyosiy terminlarni aniq ifoda qilishda, ularning ma'nosini buzmaslikda qiyinchiliklar tug'diradi. Mazkur maqolada, geosiyosiy atamalarni tarjima qilishdagi asosiy qiyinchiliklar o'rganilib, bu jarayondagi murakkabliklar tahlil qilinadi.

Geosiyosiy atamalarni tarjima qilish jarayoni ko'plab murakkabliklarga duch keladi. Bu qiyinchiliklar atamalarning ma'nosi turli tillar va madaniyatlarda o'ziga xos kontekstlarda shakllanganligi bilan bog'liq. Tarjima jarayonida faqat so'zning ekvivalentini topish kifoya emas, balki ushbu atamaning siyosiy va madaniy ma'nosini to'g'ri tushunish va uni maqsadli auditoriyaga moslash sinovli vazifadir. Quyida geosiyosiy atamalarni tarjima qilishdagi asosiy qiyinchiliklar tahlil qilinadi.

1. Kontekstual Farqlar va Moslashuv. Har bir geosiyosiy atama o'z paydo bo'lish konteksti bilan bog'liq. Ushbu kontekst davlatlar yoki mintaqalar o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy, va tarixiy jarayonlarni aks ettiradi. Bunday atamalarni tarjima qilishda kontekstning ma'nosini to'g'ri anglash muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, "Soft Power" atamasi G'arbda, ayniqsa AQShda, siyosiy atamalar sirasiga kirib, diplomatik, madaniy va iqtisodiy vositalar orqali ta'sir o'tkazishni anglatadi. Bu tushuncha harbiy kuchdan farqli ravishda, xalqaro miqyosda davlatlararo ta'sir kuchini oshirishning noharbiy vositalarini ifodalaydi. Amerika va G'arb mamlakatlari buni ko'pincha ijobiy va xalqaro hamkorlik uchun qulay vosita sifatida ko'rishadi. O'zbek tilida ushbu atama "yumshoq kuch" deb tarjima qilinsa, bu atama ma'nosi o'zbek tinglovchisi uchun unchalik tanish bo'lmasligi mumkin. Chunki O'zbekistonda xalqaro siyosatda bu atamaning keng ishlatilishi tarixan cheklangan va madaniy ta'sir orqali ta'sir qilish kontseptsiyasi yetarlicha o'zlashtirilmagan. Shu sababli, tarjimon bu atamani tushuntirishi yoki qo'shimcha izoh berishi kerak bo'ladi.

2. Madaniy Tafovutlar Geosiyosiy atamalarni tarjima qilish jarayonida milliy madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlar katta qiyinchilik tug'diradi. Har bir xalq o'z tarixiy va madaniy tajribasiga asoslangan holda ayrim atamalarni o'ziga xos tarzda talqin qiladi. Shu sababli, tarjimon o'z tilidagi madaniy tafovutlarni chuqur tushunishi kerak. Misol uchun, "Human Rights" (inson huquqlari) atamasi G'arb davlatlarida umumbashariy huquqiy tamoyillar to'plami sifatida ko'riladi. Bu huquqlar har qanday sharoitda muqaddas bo'lib, insonning erkinliklari va yashash huquqini himoya qilishga qaratilgan. Xalqaro huquq va BMT qoidalariga asoslangan bu tushuncha ijobiy qabul qilinadi. O'zbekistonda esa "inson huquqlari" atamasi

davlatning mustaqilligini ta'minlash va ichki barqarorlikni saqlash bilan uyg'unlashtirilgan holda talqin qilinadi. Ba'zi hollarda, inson huquqlari G'arb tomonidan xalqaro bosim o'tkazish vositasi sifatida ko'rilishi mumkin va bu atama milliy xavfsizlik va suverenitet bilan ziddiyatga kirishi ehtimoli bor. Tarjima qilganda yoki ushbu atama haqida gapirganda, har xil siyosiy va madaniy kontekstlarda bu tushuncha qanday qabul qilinishini tushuntirish zarur bo'ladi.

3. Lingvistik Farqlar Tillarning tuzilishi va atamalarni ifodalash uslubi ham tarjima jarayonida murakkabliklar tug'diradi. Ba'zi geosiyosiy atamalar bir tilda keng qo'llaniladi va tushunarli bo'lishi mumkin, lekin boshqa tilda aniq ekvivalenti yo'q yoki umuman mavjud bo'lmasligi mumkin.

Masalan, ingliz tilidagi "state" atamasi bir vaqtning o'zida "davlat" va "shtat" ma'nolariga ega bo'lib, tarjima jarayonida ushbu atamaning to'g'ri ishlatilishiga e'tibor qaratish lozim. O'zbek tilida bu ikki ma'no turli so'zlar orqali ifodalanadi, shuning uchun noto'g'ri tarjima siyosiy noto'g'ri tushunchalarga olib kelishi mumkin.

Yana bir misol sifatida "Sovereignty" (Suverenitet) atamasini ko'rib chiqadigan bo'lsak, ingliz tilida bu atama davlatning o'z ichki va tashqi ishlarini mustaqil boshqarish huquqini bildiradi. Bu so'z G'arb tillarida ko'proq davlat mustaqilligi va uning xalqaro maydondagi o'rniga ishora qiladi. O'zbek tilida esa "Suverenitet" atamasi bevosita "mustaqillik" bilan bog'liq holda ishlatiladi. O'zbekiston kontekstida "suverenitet" ko'proq milliy mustaqillikni saqlash va tashqi ta'sirlarga qarshi kurashish nuqtai nazaridan ishlatiladi. Ingliz tilidagi "sovereignty" atamasi xalqaro huquqiy kontekstda kengroq tushunchani qamrab olishi mumkin, shu sababli bu atama tarjima qilinayotganda uni to'g'ri anglash va lingvistik farqlarni hisobga olish lozim.

4. Siyosiy va Tarixiy Tafvutlar. Geosiyosiy atamalar ko'pincha tarixiy voqealar va siyosiy jarayonlar bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli, ularni tarjima qilishda har bir davlatning o'ziga xos siyosiy va tarixiy jarayonlarini tushunish zarur. Ba'zan ayni bir geosiyosiy atama turli mamlakatlarda har xil talqin qilinadi.

Misol uchun, "Colonialism" (Mustamlakachilik) atamasi G'arb tarixida quruqlikni egallash va yangi bozorlarga kirish orqali iqtisodiy va siyosiy kuchni oshirish jarayoni sifatida ko'riladi. Bu kontekstda, koloniyalar rivojlanish va madaniy o'zgarishlar keltirgan deb baholanadi. O'zbekistonda mustamlakachilik tarixi boshqa nuqtai nazardan o'rganiladi. Bu atama ko'pincha yovuzlik, bosqin va ijtimoiy adolatsizlik sifatida qabul qilinadi. O'zbekiston mustamlaka bo'lgan davlatlar, masalan, Rossiya va Boshqa Yevropa davlatlari tomonidan sodir etilgan tajovuzkor siyosatni qoralaydi. Tarjima jarayonida bu tarixiy tafvutlarni hisobga olish zarur.

Yana bir misol, "Democracy" (Demokratiya) atamasi G'arbda ijtimoiy erkinlik, saylov jarayonlari va fuqarolik huquqlarini ifodalaydi. G'arb demokratik qadriyatlar va inson huquqlariga tayangan holda, o'zaro munosabatlarni rivojlantirishni nazarda tutadi.

O'zbekistonda esa bu atama, ayniqsa, 1991-yildagi mustaqillikdan keyin o'zini namoyon etgan yangi siyosiy tizim bilan bog'liqdir. O'zbekistonda demokratiya ko'proq milliy qadriyatlar va mahalliy sharoitga moslashtirilgan holda qabul qilinadi.

Shuning uchun, O‘zbekiston kontekstida demokratiya atamasi G‘arbda ko‘rilganidan farqli o‘laroq, o‘ziga xos, mahalliy siyosiy tuzilma bilan bog‘liq.

Xulosa. Geosiyosiy atamalarni tarjima qilish jarayoni ko‘plab qiyinchiliklar va murakkabliklar bilan to‘la. Ushbu maqolada kontekstual farqlar, madaniy tafovutlar, lingvistik farqlar, siyosiy va tarixiy tafovutlar kabi asosiy jihatlar muhokama qilindi.

Kontekstual farqlar tarjima jarayonida atamaga beriladigan ma‘no va uning amaliy konteksti o‘rtasidagi noaniqliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Madaniy tafovutlar esa har bir til va madaniyatning o‘ziga xos qadriyatlari va an‘analarini hisobga olish zaruriyatini ko‘rsatadi. Lingvistik farqlar grammatik, semantik va fonetik jihatdan turli tillar o‘rtasida qiyinchiliklar yaratishi mumkin, bu esa tarjimonning ishini murakkablashtiradi.

Bundan tashqari, siyosiy va tarixiy tafovutlar atamalarni o‘z tarixi va madaniy kontekstida tushunish zarurligini ta’kidlaydi. Tarjimonlar ushbu tafovutlarni inobatga olishi kerak, chunki har bir atama o‘z tarixiy konteksti va madaniyati bilan bog‘liq holda shakllanadi.

Natijada, geosiyosiy atamalarni tarjima qilishda aniq va to‘g‘ri tushunish uchun nafaqat til, balki madaniyat va tarixiy kontekstlar ham muhim ahamiyatga ega. Tarjimonlar ushbu jihatlarni hisobga olgan holda, o‘z ishlarini yanada sifatli va samarali amalga oshirishi mumkin. Bularning barchasi global muloqot va anglashuvni mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi, bu esa turli madaniyatlar va xalqlar o‘rtasidagi munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Bassnett, Susan. Translation Studies. Routledge, 2013.
2. Munday, Jeremy. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. Routledge, 2016.
3. Newmark, Peter. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988.
4. Baker, Mona. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge, 2011.
5. Venuti, Lawrence. The Translator's Invisibility: A History of Translation. Routledge, 1995.
6. Hatim, Basil, va Ian Mason. Discourse and the Translator. Routledge, 1990.
7. Katan, David. Translation Training Explained. St. Jerome Publishing, 2009.
8. Baker, Mona va Saldanha, Gabriela. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Routledge, 2009.
9. Alptekin, Cem. "Cultural Factors in Translation." Translation Studies (2010): 88-98.
10. Shakirova, Madina. "The Impact of Historical Context on the Translation of Political Texts." Journal of Translation Studies (2021): 34-46.